

v podnicích (228) a na vysokých školách (152). Nejvíce členů pracuje v sekci sociologických metod a technik (321), dále v sekci sociologie práce, průmyslu a podniku (289) a v sekci sociologie mládeže (251). Největší počet členů má pobočka v Brně (90) a dále jsou pobočky v Ústí nad Labem (47) a v Ostravě (42).

Za uplynulé období vydala Společnost 13 sborníků a 3 čísla interního bulletinu Zprávy.

Libuše Lišková

Kolokvium Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV k soudobým úkolům vědeckovýzkumné činnosti

Ve dnech 2. až 4. prosince 1985 se uskutečnilo v Ústřední politické škole SSM v Seči kolokvium Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV k aktuálním otázkám vývoje společenských věd a k úloze Ústavu v řešení úkolů současné etapy výstavby socialistické společnosti.

Jednání zahájil ředitel Ústavu prof. Jaroslav Pecen. Vymezil cíle kolokvia a označil dobré výsledky dosažené v závěru této pětiletky za významný předpoklad pro splnění úkolů vědeckovýzkumné práce v dalším období.

Zdůraznil specifitnost soudobé etapy vývoje socialismu a poukázal na inspirující podněty, které pro politickou praxi i společenskovědní teorii přináší návrh nové redakce třetího Programu KSSS. Zásadní důležitost zde má myšlenka sepětí teorie s praxí, princip vlastní marxisticko-leninské teorii. Praxe sama se proměňuje, což vede k otázce, s jakou praxí je nutné spojovat další výzkum, které obsahové okruhy společenských věd je třeba aktuálně a dlouhodobě rozvíjet.

Socialismus je první fáze komunismu; určujícím znakem jeho praxe je (z dějnotvorného hlediska) progresivnost vlastní těm vrstvám praxe, jež jsou spjaty s produkcí vztahů vyšší fáze komunistické společenskovo-ekonomické formace. Tato praxe je však nutně i rozpornou praxí, jejíž retardační stránky jsou spojeny s pouhou obnovou socialistických vztahů (jež by vedla ke stagnaci). Progresivní sepětí s praxí je pak v konkrétnosti dáno především spojením s politikou strany, neboť jde o zvyšování vědecké podloženosti této politiky (jak uvádí návrh redakce Programu KSSS). Marxismus-leninismus jako celek a všechny společenskovědní obory s ním související tak musí přispět k tomu, aby byly vyjasněny ty zákony, které dynamizují evoluční vývoj do revolučních proměn.

Společenský vývoj, dialektika upevňování socialismu a postupu ke komunismu, bude probíhat v rozporech, jejich překonáváním. Mezi ně bude patřit i rozpor mezi materiálním a ideálním, který se rozvíjí s novými kvalitami socialistického vědomí. V otázce fenoménu člověka se setkávají zájmy všech věd. Proto byl založen komplexní úkol zaměřený na úlohu subjektivního činitele.

Reálné a střízlivé vymezení komunismu, jak je formulováno v návrhu nové redakce Programu KSSS, poskytuje rozhodující kritéria pro sepětí teoretických výzkumů s praxí a metodologicky zaměřuje poznávací aktivitu ke klíčovým problémům. Nezaměřuje cíl a cestu k cíli, nepřipouští voluntarismus, konzervatismus a ztrátu revoluční perspektivy.

Minulá doba, kdy se sociální rozvoj chápal jenom jako paralelní důsledek ekonomického rozvoje. Socialistická výroba není možná bez reprodukce socialistické dělnické třídy, třídy družstevního rolnictva a socialistické inteligence. S intenzifikací roste význam mnohých vrstev a faktorů sociálních vztahů, ale to vše nemůže překrýt rozhodující skutečnost, že sociální rozvoj jako socialistický společenský pohyb je třídní pohybem. Tento v dějinách dosud nepoznaný zvláštní třídní pohyb k sociální stejnorodosti společnosti spadá vjedno s naplňováním historické role dělnické třídy. Závažnou je otázka, jakými změnami musí dělnická třída projít, aby se ve všech ohledech stala subjektem tohoto procesu, tedy i otázka v jakých změnách připravuje dialektiku negaci sebe sama. To je prizma, jímž je nutné posuzovat celkové záměry sociální politiky.

Program KSSS právem věnuje velkou pozornost přeměně obsahu a charakteru práce, v níž se protínají a formují všechny základní procesy zdokonalování společenských vztahů. Výzkum práce je proto důležitým interdisciplinárním úkolem.

Prvořadá pozornost bude věnována také urychlování vědeckotechnického pokroku. Jak protikladné jsou dvě světové soustavy, tak protikladný je vývoj vědy, který v jejich rámci probíhá. Například nedosažitelnost jednoty společenských, přírodních a technických věd za kapitalismu bude příčinou prohlubování rozporů mezi vědou a kapitalistickými výrobními vztahy. Socialismus má naopak všechny předpoklady ke komplementaritě věd. V situaci existence dvou světových center vědy — SSSR a USA — je nutné, aby se naše věda rozvíjela v úzkém sepětí především se sovětskou vědou. Tím také vystupuje do popředí nutnost zpracování prognózy rozvoje vědy. Naléhavým a nesmírně závažným úkolem je i hlubší poznání vztahů socialismu a vědy, poznání nových dimenzí vztahů mezi

vzdělávacím procesem a vývojem vědy (zejména internacionalizace vzdělávání) atd. Všechny tyto procesy vyžadují důkladný rozbor a formulaci závěrů jak pro praxi socialismu, tak pro vztahy mezi „kapitalistickou a socialistickou vědou“.

Úvodní slovo k problematice *prognózy sociálního rozvoje naší společnosti* přednesl zástupce ředitele Ústavu František Charvát. Upozornil, že problém využitelnosti vědy nevystupuje do popředí jen u nás. V mnoha ohledech je společenská věda všech rozvinutých zemí v obdobné situaci: dostává se do velice reálných řidících pozic a je nucena vyjadřovat povahu věcí ve stále konkrétnějších podobách. Charakter ideologického boje klade nejvyšší nároky na znalosti — na plasticnost chápání světa, na odpovídající hodnocení velmi diverzifikované situace ve světě, na schopnost řešit nejen vlastní problémy, ale i problémy protivníka. Jak zdůrazňují stanoviska KSSS, v řešení těchto otázek nelze ani předbíhat, ani otálet.

Výsledky práce Ústavu přirozeně nejsou stejné úrovně. Setkáváme se s určitými projevy nekázně, idealistického řešení, egocentričnosti vědce, jenž nerespektuje možnosti společenského subjektu. Klíčová je potřeba inspirujícího dialogu politiků a vědců — jako základní cesta implantace poznatků do praxe, a naopak i podnětů praxe do vědy.

Pověření Ústavu prognózováním sociálního rozvoje naší společnosti má své zásadní důvody. Ústav překonal krizové projevy let 1968—69 a vybudoval nové obory výzkumu, odpovídající společenským potřebám: vytvořil teoretické a zejména empirické předpoklady pro badatelskou činnost (ty nebylo možno redukovat na sběr dat), aktivně rozvinul mezinárodní spolupráci zejména se socialistickými zeměmi (v níž se stal v krátké době rovnocenným a někdy i špičkovým partnerem) a vytvořil bohatství teoretického a empirického materiálu.

Základní problémy prognózování sociálního rozvoje byly rozvíjeny již v druhé polovině sedmdesátých a v první polovině osmdesátých let. Každá prognóza představuje hlubší poznání přítomnosti a je kritériem správnosti činnosti sociálních subjektů. Ústřední otázkou společenské prognostiky je dialektika ekonomického a sociálního. Překročí-li zdroje na sociální rozvoj určitou míru, podvazuje to ekonomický rozvoj, a naopak. Je třeba více se věnovat sociálnímu hodnocení ekonomického rozvoje a ekonomickému hodnocení sociálního rozvoje. Přitom prognóza sociálního rozvoje musí být co nejkomplexnější; v tomto ohledu především nemáme z filozofického hlediska rozpracovány otázky adekvátnosti ekonomických mechanismů. Je zjevné, že prognóza předpokládá zejména nové vidění problémů, nové teoretické přístupy, přičemž se může opřít o solidní úroveň zpracování dat.

Specifickým prognostickým tématem — *prognózou rozvoje využití vědy* — se zabýval K. Müller. Poukázal na potřebu prognostické činnosti a perspektivního přístupu v rozvoji a využití vědy, potřebu, která vyplývá z povahy vědeckotechnického rozvoje v socialistické společnosti. Postup vědy je zde opřen o její spojení se společenskou praxí, o strategii organického spojování vědeckotechnické a sociální revoluce. V těchto podmínkách vychází řízení a plánování vědecké práce ze sociálních a ekonomických cílů společnosti a zákonitosti rozvoje vědy. Stanovení sociálních a ekonomických cílů, na jejichž základě mohou být v soustavě vědy určeny hlavní směry rozvoje vědy a techniky a věleny do systému společenského řízení, je těžištěm prognostické práce v této sféře.

Prognostická a hodnotící činnost v oblasti rozvoje a využití vědy by se podle logiky věcí měla koncentrovat do tří směrů:

- 1) Prognóza rozvoje společenských funkcí vědy v naší socialistické společnosti, a to jak vzhledem k objektivním podmínkám činnosti lidí, tak též vzhledem k celé sféře subjektivních sil společenského vývoje.
- 2) Hodnocení, výběr a prognóza hlavních směrů rozvoje vědy a jejích sociálních souvislostí. Zde půjde o nalezení velkých a perspektivních inovačních oblastí, do nichž se koncentruje a se vši pravděpodobností dále bude koncentrovat pokrok na poli poznání a z něho odvozené praktické efekty.
- 3) Prognóza rozvoje vědeckovýzkumné základny z hlediska soustavného růstu její společenské účinnosti a schopnosti přinášet vlastní či zprostředkovat světové podněty k intenzifikaci ekonomického a zdokonalování sociálního rozvoje.

Účinné zabezpečení dlouhodobých prognóz vědy a jejího využití ve společnosti se může realizovat jen jako systematická a interdisciplinární vědeckovýzkumná činnost.

V naší koncepci je tedy příprava prognózy sociálních souvislostí a efektů rozvoje a využití vědy založena na intenzivní, neustále se prohlubující interakci mezi přírodovědci, odborníky z oblasti společenských věd, odborníky z oblasti aplikovaného výzkumu a praxe.

J. Filipec podal informaci o výchozích myšlenkách koncepcí a o kádrovém zabezpečení komplexního úkolu IX—53 *Úloha subjektivního činitele v současné etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR*, jehož koordinací byl pověřen prof. J. Pecen. Velké problé-

my současného světa vyžadují bezprecedentní rozvoj společenského subjektu jakožto jedné z klíčových podmínek socialistické přestavby společnosti představující dnes nejen akt všeobecného osvobození, ale též sebezáchovy lidského rodu. V rámci socialismu to znamená zdokonalovat všechny cesty směřující k posílení kvalitativně nové role lidského činitele a k účinnějšímu překonávání dosavadních bariér podvazujících proces rozšířené reprodukce osobnosti v celospolečenském měřítku. Růst dějinné úlohy subjektu se týká především vnitřně diferencovaného komplexu aktivit socialistického způsobu života s jeho strategickými komponentami práce, účasti občanů při řízení společenských procesů a podílu na tvorbě, osvojování a šíření kulturních hodnot.

V úkolu IX—53 nejde jen o vypracování filozofických či metodologických předpokladů pro výzkum subjektivního faktoru. Je současně podnětem k pokusu o interdisciplinární analýzu a syntézu poznatků odkrývajících jak nebyvalé možnosti, tak pohyblivé konkrétní historické meze jeho působení.

Marxisticko-leninská koncepce odmítá přístup k člověku a jeho životnímu stylu jako k pouhému produktu či objektu „zhotovování“. Socialistický člověk a jeho způsob života je jak cílem, tak i nástrojem dějnotvorného procesu. S tím pak souvisejí některé rozpory týkající se akčního pole „poměrů“ i lidí, výrobních vztahů a výrobních sil, společenského i individuálního, kde člověk figuruje současně na obou pólech této jednoty protikladů. Velkou úlohu stimulace subjektivního činitele mohou sehrát ideály, jmenovitě projekt všestranného rozvoje všech, resp. program překonávání lokálně omezených individuů ve směru utváření osobností světodějných. Tuto funkci mohou ideály splnit jen za předpokladu, že budou artikulovány v souladu s progresivními zájmy lidových mas. Proto při budování komunistické sociálně ekonomické formace hraje tak zásadní úlohu správné pochopení kategorie zprostředkování se vši rozporuplností jednoty prostředků a cílů lidské činnosti. Dosahování žádoucích dlouhodobějších cílů předpokládá konkrétní zaci krátkodobých a střednědobých etapových cílů a s nimi nezbytně spjatých opatření na makro-mezzo-a mikroúrovni.

Při rozvíjení úlohy subjektivního činitele je zvlášť naléhavé spojit důraz na komplexnost s uplatňováním metody hlavního článku, což vyžaduje hierarchizaci jednotlivých složek společenské činnosti. Samozřejmě i v podmínkách socialismu, ve vztahu k dějinám marxismu-leninismu a vývoji socialistického společenského vědomí — i když v kvalitativně nových podobách — platí principy materialistického pojetí dějin.

Subjektivním činitelem je za socialismu ve své zásadní jednotě rozrůzněná společnost, vedená komunistickou stranou a dělnickou třídou, jež ve svém celku sestává z různých kolektivů, skupin a jednotlivců jakožto konkrétních nositelů dějinného pohybu. V polemice proti revizionistickým a dogmatickým vykladačům reálného socialismu jako strnulého systému nutno zdůraznit jeho dialektickou otevřenost vůči budoucnosti směřující k sebezrušení dělnické třídy a přeměně státu v komunistickou samosprávu představující proces, jehož pružinou je komunistická strana jakožto poslední politická strana v dějinách lidstva.

Závěrem uvedl J. Filipec konkrétní výzkumné směry v oblasti společenských, přírodních a technických věd, které v rámci SPZV na léta 1986—1990 představují informační základnu pro plánované syntézy, které by měly přispět k zintenzívnění vlivu subjektivního faktoru na celkovou dynamizaci naší socialistické společnosti.

V. Dubský se ve svém vystoupení zabýval problematikou *mezinárodní vědecké spolupráce ÚFS ČSAV*. Uvedl mimo jiné, že tato činnost byla organizována tak, aby zajistila účelnou a efektivní spolupráci pro plnění vědeckovýzkumné činnosti Ústavu a současně umožnila aktivně se podílet na rozvíjení příslušných vědeckých disciplín, zejména v zemích socialistického společenství.

V oblasti spolupráce se socialistickými zeměmi byla rozvíjena mnohostranná a dvoustranná spolupráce. Dlouhodobý program mnohostranné spolupráce socialistických zemí ve společenských vědách představoval obsahovou směrnicí této vědecké součinnosti a Ústav se v něm aktivně podílel jak na plnění plánované činnosti v tzv. problémových komisích, tak i na tzv. cílových projektech, jež sdružují vědce socialistických zemí v dohodnutých směrech společné výzkumné práce. Pracovníci Ústavu se aktivně zúčastnili plánovaných vědeckých akcí a vědeckých sympozií, konferencí, autorsky přispěli ke společným vědeckým pracím a úkolů plánované pro období 1981—85 v rámci této spolupráce splnili.

Ve dvoustranné spolupráci byly rozvíjeny pracovní styky s vědeckými institucemi v Sovětském svazu, NDR, BLR a VSR. Také v této oblasti bylo dosaženo výsledků, které představují pozitivní posun ve vědecké kooperaci.

Vědecké styky s nesocialistickými zeměmi jsou rozvíjeny na základě principu vzájemné prospěšnosti. Byly navázány styky s vědci některých francouzských, italských, rakouských a západoněmeckých institucí, tradičně se rozvíjí spolupráce v oblasti filozofie, sociologie a teorie vědy (Societas Hegeliana, Mezinárodní sociologická asociace a další), pracovníci Ústavu se aktivně účastnili světových kongresů těchto disciplín.

Evropské středisko pro volný čas a výchovu plnilo ve stanoveném období v těsné součinnosti s UNESCO plánované vědeckovýzkumné programy, které přispívají ke společné práci vědců evropských socialistických i nesocialistických zemí.

Pro období 8. pětiletky se počítá s mezinárodní spoluprací, která bude ještě adekvátněji odpovídat stanovenému vědeckému profilu Ústavu. V připravovaném dlouhodobém programu mnohostranné spolupráce socialistických zemí ve společenských vědách na období 1985–90 se budou řešitelské kolektivy Ústavu podílet na realizaci programů, které mají prioritu v plánu vědecké činnosti a jsou zahrnuty jak v plánech problémových komisí, tak i v cílových projektech. Větší pozornost bude věnována dvoustranné vědecké spolupráci s vědeckými institucemi v SSSR, NDR a PLR, jež bude zintenzivněna především v řešení těch projektů, o něž je společný zájem. Ve styku s nesocialistickými zeměmi se předpokládá větší využívání mezinárodních organizací (UNESCO, Vídeňské středisko, IIASA) a efektivnější spolupráce s vědeckými institucemi nesocialistických zemí.

O výhledu činnosti filozofického odboru v 8. pětiletce podal informaci P. Kotátka.

Naznačil hlavní směry výzkumu, jimž bude odpovídat i nová organizační struktura. Půjde především o výzkum teoretických a metodologických otázek materialistického pojetí dějin, a to zejména o problematiku zdokonalování rozvinutého socialismu a prohlubování dialektiky subjektu a objektu v tomto procesu. Do popředí pozornosti se dostanou takové specifické problémy, jako je vzájemná vazba urychlování ekonomického a sociálního rozvoje, intenzifikace národního hospodářství a rozvoje člověka.

Další směr výzkumu se bude vztahovat k problematice dialektiky a obecné teorie pohybu. Hlavní pozornost bude věnována vývojovým trendům v přírodovědeckém poznání, které směřují k dialektickému chápání některých aspektů skutečnosti, jak se to projevuje například v novém pojetí uzlových mezipohybových pojmů (systém, struktura, entropie, informace aj.).

Zvláštní místo ve vědeckovýzkumné práci odboru bude zaujímat problematika společensko-kulturních aspektů poznání, specifických rysů toho typu poznání, jaké se realizuje ve vědách o společnosti, kultuře a člověku. Jiná linie výzkumu se bude orientovat na otázky dialektické logiky, které se koncentrují na problém dialekticko-materialistického způsobu myšlení jako nového typu vědecké racionality.

V rámci rozpracování *dějín filozofie* bude rozvíjen výzkum pokrokových tradic českého filozofického myšlení. Zároveň bude zahájena práce na tématu s předběžným názvem *Národní tradice a problém subjektu v dějinách českého filozofického myšlení*.

Dalším badatelským záměrem je výzkum úlohy subjektivního činitele v současné etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR a mechanismů a faktorů utváření socialistického vědomí a jednání.

Značný význam se přikládá rovněž *kritice buržoazní filozofie*: v nejbližším období půjde zejména o kritickou analýzu některých buržoazních koncepcí subjektu a subjektotvorných faktorů podílejících se na formování společenského subjektu v buržoazní společensko-vědní teorii, problém vývoje tzv. autonomního subjektu v rámci buržoazního myšlení, jeho sebedestruktivní funkce v současné buržoazní společnosti atp.

Nové tematické zaměření přinese do činnosti filozofického odboru výzkum v oblasti matematické logiky. Zaměří se především na neklasické logiky a jejich aplikaci při řešení logických problémů umělé inteligence. Vedle toho budou zkoumány možnosti a meze využití logicko-formalizačních metod ve společenských vědách.

Výzkum globálních problémů, který bude rovněž novým prvkem v činnosti odboru, se soustředí na filozoficko-metodologický výzkum dialektiky globálního rozvoje, který by měl vyústit do formulace scénářů globálního a regionálního rozvoje pro potřeby modelových přístupů. V tomto rámci bude zkoumána problematika války a míru jako hlavní globální problém současné vývojové etapy. Současně bude zpracován model československého regionu a experimentálně ověřeny jeho vývojové trajektorie v systému globálního modelování VNIISI.

Při organizačním zabezpečování práce filozofické sekce v její nové struktuře půjde především o vytvoření podmínek pro systematickou badatelskou práci, která bude na výši současných potřeb společenské praxe, současné úrovně rozvoje speciálních věd i současné situace v ideologickém boji. S tím je nerozlučně spojena potřeba kritické diskuse jako jedné ze základních pracovních metod.

Referát A. Matějovského byl orientován k některým aktuálním otázkám *rozvoje marxisticko-leninské sociologie* v Ústavu. Stručně charakterizoval metodologickou koncepci sociologického prognózování, zformulovanou při plnění hlavního úkolu Státního plánu základního výzkumu *Vývoj sociálně třídní a demografické struktury* československé společnosti se zvláštním zřetelem k úloze dělnické třídy a zdůraznil nezbytnost průběžné sebereflexe sociologie.

Při uplatnění marxisticko-leninské koncepce prognózování je možno naznačit základní tendence rozvoje sociologie jak z hlediska obsahového zaměření, tak z hlediska vývoje vlastního „výrobního způsobu“ sociologie jako vědní disciplíny.

Pokud jde o tematickou orientaci vědeckovýzkumné práce v ÚFS ČSAV, je pro další pětiletku i dlouhodobě vymezena problematikou řízení a plánování sociálních procesů, problematikou utváření socialistického životního způsobu a problematikou vývoje sociální struktury a úlohy dělnické třídy v sociálním rozvoji socialistické společnosti v ČSSR. V průběhu 7. pětiletky byl založen slibně se rozvíjející výzkum vývoje sociálně demografické struktury naší společnosti a výzkum úlohy a postavení mládeže.

Základní inovace vědeckovýzkumného programu spočívá v tom, že v průběhu 8. pětiletky je nezbytné zahájit systematickou práci na vybudování ucelené teorie sociálního rozvoje socialistické společnosti. Taková teorie je nutným předpokladem kvalitního zpracování prognózy sociálního rozvoje ČSSR, za níž je Ústav odpovědný.

Pokud jde o vývoj sociologie, bude třeba s větší pozorností a důsledností řešit takové problémy, jako jsou důsledky „industrializace“ sociologického výzkumu, soustavně překonávat negativní dopady přílišné personifikace vztahu ke společenské praxi, usilovat o demokratizaci řízení a aktivizaci vědeckého potenciálu. Jedním z prostředků zefektivnění vědeckovýzkumné práce jsou dosud málo využívané rezervy spolupráce s ostatními společenskovědními pracovišti, zvláště stranickými, a rozsáhlejší publikace výsledků dosažených při řešení úkolů Státního plánu základního výzkumu.

Kromě základní orientace na rozvoj teorie a metodologie a na boj s nemarxistickými a antimarxistickými názory je hlavním předpokladem úspěšné práce další upevnění vztahu sociologie a sociologů s politikou strany, s programem výstavby socialismu a komunismu.

Informaci o *výzkumném programu odboru pro výzkum vědy a vědeckotechnické revoluce na léta 1986–90* podal K. Müller.

Plánovaný záměr tohoto odboru navazuje na koncepci výzkumu vědeckotechnické revoluce rozpracovanou v sovětsko-československé spolupráci (viz např. monografie *Člověk, věda, technika; Socialismus a věda*) a na některé nové koncepční pohledy, formulované v předcházejícím období. Jde zejména o pojetí vědeckotechnického rozvoje jako rozvinutého sociálního procesu, které s ohledem na prohlubující se funkce vědy při budování socialistické společnosti chápe vědu a techniku jako významné zprostředkující články sociálního rozvoje a v této souvislosti nově vymezuje i soubor společenských zdrojů jejich urychlování. Teoretickým rámcem pro pojetí rozvinutějších sociálních zdrojů vědeckotechnického rozvoje je nejen analýza přímých vazeb — od vědy přes techniku a výrobu až ke společenskému užití — ale i zpětné vazby, která ukazuje, jak dynamika a strukturální přeměny potřeb působí jako svébytné zdroje urychlování vědeckotechnického rozvoje.

V příštím období se počítá s hlubším propracováním teoretické koncepce této problematiky, která by umožnila analyzovat vazby mezi vědeckotechnickým rozvojem a potenciálem socialistických společenských vztahů prosazujících se v rozvoji obsahu práce, kvalifikace a vzdělání, řízení, ale i ve způsobu života a hodnotových i motivačních orientací pracujících. Prostřednictvím empirického výzkumu by měly být specifikovány cesty a formy rozvoje a uplatnění inovačního potenciálu společnosti jako významného sociálního zdroje urychlování vědeckotechnického rozvoje.

V oblasti komplexního výzkumu vědy, zejména vědeckovýzkumného procesu, byla pozornost zaměřena na analýzu změn souvisejících s formováním nového typu vědy (tato koncepce byla formulována v sovětsko-československé monografii *Socialismus a věda*, Academia 1982). Ve středu zájmu byla zejména otázka, které formy umožňují intenzifikovat vědecký výzkum jak s ohledem na dynamiku rozvoje vědy ve světě, tak i na rozvinutější způsoby uplatnění vědy v praxi. Tato linie výzkumu bude pokračovat i v příštím období a jejím hlavním cílem bude objasnit podmínky řízení vědeckého výzkumu podle společenských potřeb a cílů. Klíčové otázky se budou týkat zejména analýzy vztahů mezi základním a aplikovaným výzkumem, nových forem organizace výzkumné práce, rostoucího vlivu mezinárodní spolupráce ve výzkumu, změn v motivačních strukturách apod. S pomocí empirického výzkumu na pracovištích ČSAV, SAV, vysokých škol a předních výzkumných pracovištích výrobních podniků budou specifikovány aktuální cesty intenzifikace vědeckého výzkumu.

Výzkumný program odboru bude rozšířen o zkoumání otázek *rozvoje techniky a technologie*, jehož cílem bude v rámci koncepce vědeckotechnické revoluce hlouběji analyzovat způsob a formy rozvoje současné technologie. V současnosti převládá přístup k technice jako formě aplikované vědy a nedoceňoval se její svébytný vztah k změnám v povaze práce, vzdělání a sociálnímu rozvoji. Právě z hlediska společenských souvislostí rozvoje současné techniky a technologie se budou zřejmě rýsovat i nové pohledy na její povahu a místo v rozvoji lidských a společenských sil.

Do odboru bude zařazeno *Evropské středisko pro volný čas a výchovu*, které z hlediska svého programového zaměření (jež je dáno dohodou mezi ČSAV a UNESCO) bude kon-

cepně navazovat na program odboru, zejména z hlediska výzkumu vztahů mezi vědou a vzděláním.

V programu práce je konečně zahrnuta analýza a kritika předních buržoazních koncepcí vědy, techniky a jejich společenských funkcí. Na této práci se budou podílet všechna oddělení a bude aktivně využívána možnost mezinárodní spolupráce v rámci dvoustranné a mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí.

Diskusi otevřel člen korespondent L. Hrzal. Jako klíčový problém postavil otázku *souvislosti současné fáze výstavby socialismu a úlohy marxisticko-leninské ideologie*. K pojetí z krizového vývoje let 1968—69 patří potvrzení nedělitelnosti filozofie a politiky, kultury a ideologie, nezbytnost tvůrčího hledání a tvůrčí diskuse (v ideologickém boji je rozhodujícím argumentem pravda), rostoucí význam kolektivnosti vědecké práce a v neposlední řadě objektivní nezbytnost mezinárodní a mezinárodní socialistické kooperace a koordinace vědecké práce. L. Hrzal podtrhl význam využívání sovětských zkušeností, protože ne všechny obory můžeme plně rozvíjet sami. Svým vystoupením tak upozornil na mnohé problémy, jímž pak byla v diskusi věnována další pozornost.

V jistém smyslu svorníkem základních referátů a rozsáhlé diskuse byla problematika *zpracování prognóz a programů vývoje naší společnosti*. V diskusi byl především položen důraz na skutečnost, že marxisticko-leninská teorie společenského vývoje je — svým charakterem — prognostikou (M. Huláková). Je v povaze materialistické dialektiky, že mění svoji formu s epochálními změnami ve společenském bytí (J. Zelený, Z. Javůrek). Marxisticko-leninská prognostika, na rozdíl od futurologie, zahrnuje i cílové funkce a nutně přerůstá do programování. Vypracovat skutečnou vědeckou prognózu je ovšem velkým teoretickým, metodologickým a organizačním problémem (F. Kutta). Cílem v podstatě není prognóza, nýbrž program vývoje ČSSR. V prognóze se přitom nezačíná znova, je naopak třeba věnovat více pozornosti zkušenostem a výsledkům dosavadní prognostické práce (J. Jirásek, O. Šulec). Neměl by chybět historický rozměr prognostických prací (S. Štrohs). Skutečnost, že prognóza (resp. prognostická činnost) má dnes strategický význam (F. Charvát), se mimo jiné týká i prognózy vědy a vědeckotechnických procesů. Vědeckotechnická revoluce působí na vývoj společenské reality podstatným způsobem: mnohé společenské protiklady mají technologický základ a vyžadují technologická řešení (J. Jirásek).

V diskusi k povaze vývojových procesů současné etapy výstavby rozvinuté socialistické společnosti nutně vystoupila do popředí problematika objektivních a subjektivních předpokladů společenského pohybu. Logicky byl dán akcent zvláště na otázky globálních problémů, práce a úlohy subjektivního činitele.

Tematice *globálních problémů* se více či méně výslovně věnovala řada diskutujících. Povahu socialismu určují nejen rozpory a způsoby jejich řešení, jež jsou vlastní pouze nové společensko-ekonomické formaci, ale taktéž — což souvisí s charakterem epochy — ty rozpory a způsoby řešení, které plynou ze vzájemné závislosti obou společenských soustav (a v nichž intervenují dokonce antagonistické zájmy); dialektika těchto stránek společenské reality je také zjevně osnovou analýzy jednotlivých společenských jevů (R. Růžicka). Již z toho je patrný základní význam analýzy procesů přeměny lokálních systémů v systém globální, v němž jednotlivé články nefungují jen podle vlastních zákonitostí, ale jako subsystémy (J. Dvořák). Pro vlastní řešení globálních problémů v našich podmínkách je důležité, že je již hotov sovětský model globálních problémů, a tudíž se lze na něj napojit (J. Jirásek).

Pokud jde o *vývoj člověka a úlohu subjektivního činitele* — je to především otázka vývoje práce, neboť v pracovní činnosti je základ úlohy subjektu (Z. Javůrek). Postavení práce je však také dáno povahou vazby — v současnosti výrazně oslabené — mezi prací, pracovní orientací a mzdou, či vazby mezi mzdou a reálnou hmotnou úrovní života. I odtud plyne smysluplnost sociologického výzkumu skupinového subjektu (J. Vítečková).

Do popředí se dostává problém kolektivu již jako filozofický problém (Z. Javůrek). Zásadní význam ve výzkumu subjektivního činitele má studium dělnické třídy, její vedoucí a historické úlohy (M. Huláková). Růst role subjektivního činitele se pak soustřeďuje do problému vedoucí úlohy komunistické strany; odtud také plyne nutnost průběžné analýzy této stránky (J. Zelený). S významem otázky subjektivního činitele se však neotevírají jen takové problémy, jako je identifikace subjektotvorných momentů apod.; vzniká také problém růstu objektivního činitele, problém okolností (M. Havelka).

Velký prostor v diskusi byl přirozeně věnován tematice *spojení vědy s prací* a v tomto ohledu také *předpokladům rozvoje vědy*. Za jednu z příčin, proč se i existující teoretické poznatky obtížně dostávají do praxe, lze označit nejednotnost koncepce základního a aplikovaného výzkumu (F. Kutta). Je tu však i celá řada dalších neřešených nebo nedostatečně řešených problémů. K nim patří otázky vztahu osobnosti vědce k kolektivu nebo problém vypracování nového vztahu vědce k adresátům jeho práce (J. Filipec), včetně problému kultury jazyka (E. Bártová, J. Filipec a další). To platí zvláště u expertizních

a prognostických prací, jež musí respektovat jazyk a zájmy uživatele (M. Illner). Určitou bariérou v tomto směru je i různost jazyka vědních oborů (O. Šule) či jednotlivých tvůrců, zvláště je-li způsobena jejich nedostatečnou informovaností a v tomto smyslu diskontinuitou vědecké práce (E. Bártová). Problémem je i nedostatečné (na rozdíl od SSSR) spojení vědy s vysokými školami (F. Kutta).

Nelze opomenout nebezpečí vulgarizovaného pojetí sepětí teorie a praxe; komunistické hnutí se vyznačovalo vždy tím, že byla ctěna obecně teoretická složka a její specifická povaha (J. Zelený), což platí jistě neméně pro teoretickou dimenzi sociologického poznání (R. Růžicka), které se u nás nevěnuje dostatečná pozornost (F. Kutta).

Důrazem na spojení teorie s praxí se v diskusi otevřely mnohé zásadní *metodologické otázky*. Především stále platí, že nelze podřizovat řešení teoretických problémů metodě (M. Huláková). V popředí pozornosti byly také otázky na pomezí metodologie a organizace vědecké práce, zvláště problém integrace vědy. Zjevně platí, že určitou úroveň vědy a míru její integrace zabezpečuje určitá úroveň jednotlivých článků vědy (J. Filipce). Široká paleta předpokladů žádoucí úrovně vědy je na jednom pólu dána nezbytností neustálé tvůrčí diskuse, v níž cílem není spor, ale vyšší syntéza v poznatcích a také sebe-reflexe sociologické práce (J. Filipce, J. Vlášil), na druhém pólu pak dána potřebou uzpůsobování organizačních struktur Ústavu cílům a strukturám zvláště expertizní a prognostické činnosti (M. Illner).

Diskuse k vlastní vědecké práci přirozeně vyústila k otázce *pracovní iniciativy* (M. Mráz), jež v kolektivní formě závazkového hnutí je směřována k problematice vývoje hlavního města (v souladu s „Pražskou výzvou“). Pozornost byla pochopitelně věnována nejen politicko-programovým, ale i politicko-organizačním souvislostem vědeckovýzkumné práce; v prvé řadě pak aktuálním úkolům a specifickým možnostem působení stranické organizace v úsilí o překonávání oborových bariér, v hodnocení efektivnosti vědecké práce či v řešení otázek reprodukce vědeckovýzkumné základny (L. Machoň a další), kde důležité místo má také tvorba podmínek pro práci školitelů (F. Kutta aj.).

Politicko-organizační stránka věci byla pochopitelně výrazná také ve vystoupeních zaměřených k problematice *mezinárodních styků a mezinárodní spolupráce*. Tato vystoupení se věnovala řadě problémů — od přípravy zahraničních styků až po existující obtíže například s jazykovou přípravou pracovníků (V. Dubský, I. Lesný a další). Diskuse zdůraznila význam mezinárodních styků jako významné oblasti, v níž probíhá ideologická forma třídního boje, upozornila na nároky na znalost protivníka, mimo jiné pro jeho velkou schopnost vytyčovat problémy, byť je nesprávně řeší (R. Pietropaolo) a samozřejmě podtrhla samu nezbytnost aktivního zápasu o dominující postavení marxistickoleninské vědy na mezinárodním fóru (J. Zelený).

Jednání uzavřel ředitel ÚFS ČSAV prof. J. Pecen. Konstatoval, že se podařilo naplnit hlavní cíle: posoudit dlouhodobou koncepci práce Ústavu v kontextu úkolů společenských věd, posoudit orientaci výzkumu v následující pětiletce a informovat účastníky o rozsahu práce jednotlivých složek Ústavu. Pozitivní skutečností a příslibem do budoucna byl i charakter diskuse, její otevřenost a zaujatost. Táž diskuse ovšem odhalila i rezervy — k nimž především patří rezervy plynoucí z malého vzájemné informovanosti. Důležitou podmínkou pro úspěšné plnění úkolů je přizpůsobení struktury Ústavu novým úkolům.

Richard Růžicka

Mezinárodní vědecká konference „Sociální politika a řízení sociálních procesů“

Ve dnech 11. až 15. listopadu 1985 uspořádala pracovní skupina *Plánování a prognózování sociálních procesů 3. problémové komise mnohostranné spolupráce akademiků věd socialistických zemí* v Berlíně svou již jedenáctou konferenci, tentokrát k problémům sociální politiky a řízení sociálních procesů. Přitom projednala rovněž stav prací na přípravě mezinárodní monografie *Teorie a praxe plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích* a další úkoly pracovní skupiny pro příští pětiletku.

Jednání konference pozdravil předseda Rady pro problémy sociální politiky a demografie v NDR a ředitel Ústavu pro sociologii a sociální politiku AV NDR v Berlíně prof. G. Winkler, který v úvodu ocenil dosavadní desetiletou práci pracovní skupiny, její přínos pro vědu a společenskou řídicí praxi a aktuálnost problematiky sociálního plánování a prognózování v současné etapě budování socialistické společnosti. Poté následovaly referáty delegátů zúčastněných zemí, tj. BLR, ČSSR, MLR, NDR a SSSR.

Bylo předneseno celkem 19 referátů k různým aspektům teorie a metodologie a k praktickým zkušenostem z provádění sociální politiky v socialistických zemích.

Úvodní referát Sociální politika a zdokonalování systému plánovitého řízení sociálních